

RUSKÁ OTÁZKA?

S. V. CHELEMENDIK: Instinkt samoubijstva. Russkij vopros (Inštinkt samovraždy. Ruská otázka). Leningrad, Ego 1991, 40 s.

"Rus má zmysel pre nezmyselné hrdinstvá."

P. Čaadajev

Sergej Chelemendik - ruský spisovateľ, literárny vedec (znalec a obdivovateľ Dostojevského) a publicista. V období vrcholiacej gorbačovovskej prestavby pôsobil na Slovensku ako lektor ruštiny a "posol dobrých správ". Po novembri 1989 sa mu podarilo v Bratislave realizovať svoj sen - stať sa vydavateľom. V súčasnosti sa tu pokúša vybudovať Slovanský dom ako informačno-analytické centrum, ktoré by sa zaoberalo výskumom najnovšieho vývoja v slovanských krajinách. Ako vydavateľ sa podujal na náročnú úlohu: vydávanie edície *Ruské vrcholy*, ktorá "zahŕňa svetovo známe a donedávna česko-slovenskou cenzúrou zakázané diela veľkých ruských filozofov 19. a 20. storočia". V priebehu minulého roku vyšli prvé dve publikácie: *Židovstvo a kresťanská otázka* od V. Soloviova, o ktorej som písala aj v našom časopise, a prenikavé dielo N. Berďajeva *Pramene a zmysel ruského komunizmu*. Pokladala som za potrebné uviesť tieto stručné informácie o autorovi, hoci sa v roku 1990 slovenskému čitateľovi už predstavil v Literárnom týždenníku pozoruhodnou štúdiou o samovražedných sklonoch Rusov, ktorá tematicky korešponduje s recenzovanou útlou knižkou.

Chelemendikova esej sa číta na jeden dúšok a pôsobí ako ľadová sprcha. Nevdojak si človek spomenie na Čaadajevove slová, napísané v roku 1837 ako odpoveď na odmietavú reakciu vtedajšej ruskej spoločnosti a na represie, ktoré nasledovali po uverejnení skrátenej verzie jeho prvého filozofického listu v moskovskom *Teleskope*: "Dospievam k názoru, že človek môže byť svojej vlasti užitočný len vtedy, keď ju vidí bez príkras; čas slepej zamilovanosti, myslím, sa už pomínul a teraz sme vlasti povinní predovšetkým pravdou."

Akú pravdu o Rusku i o Rusoch sa pokúsil vypovedať vo svojej iritujúcej eseji S. Chelemendik? Sústredil sa na tému, ktorá okrem krátkeho obdobia dvadsiatych a začiatku tridsiatych rokov bola v ZSSR prísne tabuizovaná: temné stránky "ruskej duše". Pretože jednou z hlavných čŕt ruskej mentality, ktorá prekáža Rusom vidieť seba v pravdivom zrkadle, je podľa autora udivujúca mytologickosť ruského vedomia, rozhodol sa porušiť tabu a odhaliť niektoré staré i nové mýty: napríklad mýtus o "proletárskej revolúcii", mýtus o pravoslávnom zbožnom ľude, o mesiášskom národe, ktorý ako jediný na svete si dokázal zachovať pravú vieru. V ruskej povahe odokrýva až fanatickú krutosť, sebaponížovanie, sebanegáciu, vyúsťujúcu do samovražedných sklonov. Podľa autorovho názoru tabu vzťahuje sa na pravdu o ruskej krutosti vzniklo v štridsiatych rokoch minulého storočia a pretrváva dodnes. Príčinu toho, že ničivé základy ruskej mentality sformovali v 19. storočí inštinkt samovraždy, vidí v prvom rade v tom, že Rusi ako celok neprijali etický obsah kresťanstva, ideu ľudskej civilizácie vybudovanej na láske, a nie na nenávisti. Vychádza pritom zo spornej premisy, že "hĺbka religiozity národa určuje jeho mravnosť, lebo náboženstvo a mravnosť sú dva rôzne názvy jednej a tej istej entity" (s. 13). Hlavnú historickú zodpovednosť za tragický osud ruského národa pripisuje preto jednoznačne a nekompromisne ruskej pravoslávnej

cirkevi, ktorá podľa jeho hlbokého presvedčenia zradila Krista spojením, stotožnením sa s despotickým a krvilačným štátom. Komunizmus zvíťazil v Rusku práve ako kvázináboženstvo, mnohými bol pochopený ako alternatíva kresťanstva, ktorá je dostupnejšia, prekvapujúco jednoduchá a dôstojnejšia človeka než "popské bájky".

Hovoriac bez príkras o dnešnej ruskej spoločnosti, autor upriamuje pozornosť na totálnu kriminalizáciu (mohutné a rozvetvené mnohoraké mafiánstvo), totálne a dôsledné vyvražďovanie všetkých nesúhlasiacich, narastajúcu rusofóbiu, antikomunizmus a antisemitizmus. Osobitne sa zaoberá neuralgickou otázkou dnešného Ruska, a to postavením a osudom ruských Židov.

Po surovej kritike ruskej skutočnosti Chelemendik predkladá čitateľovi vlastný program prežitia ruskej civilizácie, hoci sám vidí jeho utopickosť. Za hlavný predpoklad záchranu Ruska považuje to, aby sa Rusi konečne zhladli v pravdivom zrkadle, aby pochopili celú hrôzu svojho osudu. Domnieva sa, že Rusko nemôže vrátiť k všeľudským hodnotám nijaká ekonomická reforma, ale len Idea, nová Ruská Idea, ktorá bude skutočne kresťanskou. Nie je to nová myšlienka. Ruskou ideou sa zaoberali už slavianofili i západníci, Vladimír Soloviov a najmä Nikolaj Berďajev. V posledných rokoch sa značne pertraktovala aj na stránkach sovietskych časopisov najrozličnejšieho zamerania. V čom teda vidí spásu Ruska S. Chelemendik? V celonárodnom hnutí za nenásilné prežitie, ktoré sa oficiálne a nahlas zriekne smerďakovskej morálky, ťudožrútskej a imperiálnej ideológie a bude sa usilovať o vytvorenie vzájomného pochopenia medzi Rusmi a ostatným svetom: treba ukázať svet Rusom a Rusov svet.

S väčšou dávkou realizmu uvažuje v záverečnej časti knihy, keď dôvodí, že záchrana Ruska je vecou celého ľudstva, lebo práve ruská otázka je pre ľudstvo prvou historickou globálnou skúškou prežitia, a keď apeluje na celý svet, najmä však na Západ: "Nie zničiť ríšu zla, ale zachrániť ju!"

V autorovej výzve, že prvým krokom k záchrane Ruska je uvedomenie si nevyhnutnosti takýchto krokov, vidím hlavný význam, pátos i posolstvo jeho knihy. Hoci vonkoncom nemôžem súhlasiť s autorovou východiskovou tézou, že sa v Rusoch zakorenili inštinkty samovraždy, ako s neopodstatnenou generalizáciou a istou dávkou psychologického redukcionizmu, beriem ním načrtnutý obraz histórie Ruska a ruskej povahy ako inšpirujúci námet na rozmyšľanie o minulosti, prítomnosti i budúcnosti Ruska s rovnakou vážnosťou, ako Solženicynové projekty na rozumné a spravodlivé usporiadania života ruského štátu, a to i napriek tomu, že momentálne pochybujem o ich realizovateľnosti. V intenciách autorovho výroku "Nemôžeme byť väčšími nežšťastní, než sme" chápem jeho esej ako "zúfalý výkrik bolesti v čase obavami a zlobou zvieraných duší", ak tu smiem parafrázovať Gercena.

A úplne na záver treba ešte dodať, že sa S. Chelemendik v kontexte posledných udalostí v bývalom ZSSR, ako povedal v rozhovore pre Slovenský denník (18. januára 1992), obáva možnosti výbušného vývoja ruského fundamentalizmu, istej "pravoslávnej revolúcie". O reflexiu tohto reálneho nebezpečenstva s ďalekosiahlymi dôsledkami sa pokúsil vo svojej novej štúdiu *Ruský Chomejní*.

Raisa Kopsová